

ב"ה, ג כסלו התשפ"ו

23 בנובמבר 2025

תיק מס' 3-84093

ערעור

ובין	בעניין שבין
1. חברת חלפנות	אשת המשקיע
2. ערב 1	התובעת
3. ערב 2	
4. ערב 3	

הנתבעים

א. רקע

חברת חלפנות (להלן: "החברה" או "נתבעת 1"), הינה חברת השקעות שהפעילה שירותי ציינג'י. לצורך פעילות זו, גייסה החברה הלוואות ממשקיעים פרטיים, תוך הבטחת תשואה. במסגרת זו, השקיע המשקיע (להלן לצורך הנוחות: "התובע") בחברה סך של 2,000,000 ₪ בהיתר עסקא. בהסכם הלוואה מיום 20.05.2021 התחייבה החברה לשלם לתובע ריבית שנתית מצטברת של 12%. על ההסכם רשומה אשת התובע מטעמים טכניים (להלן: התובעת), אך התובע הוא זה שניהל את העניינים מול החברה. שלושה ערבים (נתבעים 2-4) חתמו על ערבות אישית להסכם (להלן: "הנתבעים"), כאשר מימוש הערבות מותנה במיצוי הליכי גביה ומתן התראה של 60 יום.

בהסכם הלוואה נקבע כי החברה תחזיר את הלוואה תוך 30 יום מדרישת התובע, אחרת תחוייב בקנס יומי בסך 1,500 ₪. בספטמבר 2023 דרש התובע את החזר הלוואה, החברה השיבה 1,000,000 ₪ מתוך הלוואה ונותרה יתרת חוב על סך 1,000,000 ₪. החל מחודש אפריל 2024 הנתבעים החלו לפרוע את יתרת החוב עד לפרעון יתרת קרן הלוואה בתאריך 12.12.2024 (לאחר שחלפו 412 ימים). לאור זאת ביקש התובע מבית הדין לחייב את הנתבעים בסך של 618,000 ש"ח (412 יום * 1,500 ש"ח ליום).

בחודש אלול תשפ"ד הוגשה תביעה לבית הדין, בדרישה לקבל את יתרת קרן הלוואה ואת הפיצוי המוסכם עבור כל יום איחור בתשלום. לפני מתן פסק הדין הודיע בא כוח התובע כי קרן הלוואה הושבה במלואה, ולפיכך פסק הדין התמקד רק בתביעות הריבית והפיצויים.

ביום ט"ו בשבט תשפ"ה (13 בפברואר 2025) נתן בית הדין קמא פסק דין, בו הוא הכריע כי הסכמת הצדדים על תשלום של 1,500 ₪ ליום בגין עיכוב בתשלום, אינה אסורה משום ריבית, ואין בה בעיה

של אסמכתא. בית הדין קמא קבע שיש לחייב את הנתבעים באופן יחסי לסכום אותו הם עיכבו, וכן שיש להפחית חלק מהקנס בגלל המלחמה (מכת מדינה), ולמעשה חויבו הנתבעים לשלם סך 228,533.75 ₪.

בית הדין קמא סבר כי היתר העסקא מתייחס רק לריבית החודשית בגובה 1%, ולא לקנס בסך של 1,500 ₪ לכל יום עיכוב, ומכיוון שאין היתר עסקא לקנס, הרי שמדובר באיסור ריבית, וכפי שנפסק להלכה (שולחן ערוך יו"ד קעז, טז), שיש איסור ריבית בקנס המתרבה עם הזמן. לאור זאת נדרש בית הדין להסביר, מדוע יש להתיר לגבות את הקנס מהנתבעים.

כדי להתיר את גביית הקנס, הסתמך בית הדין קמא על דברי הפוסקים הסוברים, שבמקום בו אדם לא משלם חוב כספי שהוא חייב, ובשל כך נדרש הזוכה לפנות לאמצעי אכיפה כדי לגבותו – דינו כמי שגוזל מחברו את הממון שאותו הוא חייב, ובמי שגזל ממון חברו, לרוב הפוסקים, אין איסור כלל לגבות ריבית על החוב הגזול (ראו ברית יהודה פרק ב, הלכה יז בהערה אות לט).

בית הדין קמא התבסס על הפוסקים הבאים (שדבריהם יובא בהמשך הדיון): שו"ת שואל ומשיב (מהדורא תניינא חלק ד סימן קכג); הגרש"ז אורבך (שו"ת מנחת שלמה תנינא, סימן עא); שו"ת להורות נתן (ח"ג יו"ד סימן נד) וכן על פסק דינו של בית הדין הרבני הגדול.

ב. טענות הנתבעים

הנתבעים ערערו על פסק הדין וצרפו לערעור חוות דעת של שני דיינים, שקבעו כי קיימת בעיה של ריבית מהתורה בתשלום הסכום שנפסק על ידי בית הדין קמא.

כאמור, בית הדין קמא התבסס על דברי מספר פוסקים שכתבו, שאיסור ריבית נאמר במקרה של חוב רגיל, אך לא במקרה בו אדם גוזל את כספי חברו ומסרב להחזירם. במקרה שכזה ניתן לגבות ממנו קנס על עיכוב הכספים.

להלן עיקרי טענות הערעור:

השואל ומשיב שהביא בית הדין קמא כתב במפורש: "דהרי לא הלווה לו כלל וזה עיכב מעותיו". כלומר השואל ומשיב התייחס לכספי פיקדון ולא לכספי הלוואה, ובכספי הלוואה השואל ומשיב לא מתיר לגבות קנס.

בעל שו"ת להורות נתן התייחס ללווה ש"כובשו בחזקה", שאז יש לקבוע שמדובר בגזלה, אבל הנתבעים רצו להחזיר את החוב לתובע, ולמעשה אף השיבו את קרן ההלוואה והריביות לתובע עוד לפני מתן פסק הדין, במצב שכזה לא ניתן להגדיר את הנתבעים כגזלנים, ואין פוסק שיתיר במצב שכזה לחייבם בתשלום קנס.

הגרש"ז אורבך התייחס לעיכוב מוגזם בפירעון החוב, כגון שחלפו חצי שנה או שנה, ולא על איחור החל מהיום הראשון. וגם אם נאמר שהגרש"ז אורבך התיר לגבות קנס כבר מהיום הראשון, "איך אפשר לסמוך על דעת יחיד שמחדש כזה חידוש, ולהוציא ממון ממוחזק, ובפרט שמדובר באיסור דאורייתא של ריבית קצוצה?"

השואל ומשיב והגרש"י אוירבך התייחסו למקרה של גזלה ועושק, שיש מעשה עוולה, אך כאן לא מדובר על עושק ועוולה, אלא על קושי בהחזר החוב שנבע ממלחמת חרבות ברזל.

הרשב"א והשו"ע אסרו קנס המתרבה, ואילו היו נכונים דברי בית הדין קמא, הרי שהיה עליהם להתיר זאת מדין גזילה, ומכך שהרשב"א והשו"ע לא הביאו היתר זה, ניתן להסיק שהיתר אינו נכון.

בכך שבית הדין קמא חייב את הנתבעים לשלם את הריבית המוסכמת, משמע שהוא מתייחס להלוואה כהמשך השקעה ולא כגזילה. אילו ההלוואה הייתה נחשבת לגזילה, בית הדין היה מחייב רק בקנס ולא בריבית. ומכאן עולה התמיהה, כיצד בית הדין יכול להתייחס להלוואה כגזילה, ובאותה נשימה לחייב בריבית?

התובע הגיש בקשה כי מזכירות בית הדין לא תקבל לטיפול את חוות הדעת התורנית מטעם הנתבעים, כי מסמך זה הוגש כחוות דעת הלכתית אשר אין כותרתה: ערעור. כמו כן הנתבעים לא שילמו אגרת ערעור. בנוסף, הנתבעים לא מיענו את התובע או את ב"כ לדוא"ל שהעביר את חוות הדעת לבית הדין. ביום ה' ניסן התשפ"ה, 03 בפברואר 2025 הרב ישועה רטבי דחה את עיקרי טענות התובע בנוגע לעצם הדיון בערעור, וקבע כי יש לראות בחוות הדעת את נימוקי הערעור.

ג. טענות התובע

התובע ביקש לדחות את הערעור, שכן ערעור הנתבעים הסתמך על כך שנפלה טעות בהלכה בפסק דין של בית דין קמא, לדבריו לא נפלה כל טעות בפסק הדין, לא זו בלבד שלא נפלה טעות, אלא כל פסיקה אחרת הינה טעות בהלכה. וזאת כפי שיובא לקמן.

הנתבעים בקשו לטעון כי יש איסור ריבית בקנס מתרבה, וכי גם אם יש דעות שסוברות שאין איסור, אין לכופ אותם לשלם תשלום שלדעתם הוא איסור תורה. התובע טוען כי אין באמור משום ריבית וכי אין מקום לקבל את טענת הנתבעים להחמיר באיסור ריבית על חשבון כספים שמגיעים לאדם אחר. אדם יכול להחמיר לעצמו אולם להחמיר על אחרים אדם לא רשאי.

התובע דוחה את פרשנות הנתבעים ביחס למקורות שהובאו בפסק הדין:

1. דברי השואל ומשיב- בניגוד לפרשנות הנתבעים, השואל ומשיב עסק לא רק במקרה בו הכסף הגיע לידי האדם בגזל ועושק, לדברי התובע השואל ומשיב סובר כי בכל מקרה בו ישנה תביעה להשיב את הכסף, ולמרות זאת הנתבע מעכב את הכסף, הכסף נמצא בידיו בגזילה ובנסיבות אלו ניתן לקונסו בקנס מתרבה.

2. דברי שו"ת להורות נתן - לפרשנות התובע, שו"ת להורות נתן עסק במקרה בו המעות הגיעו לידי הנתבע בהלוואה והוא ממאן להשיבם. עוד הוסיף התובע כי בנידון דידן הנתבעים חולשים על אימפריית נדל"ן, נוסעים ברכבי פאר וסיבת אי פרעון ההלוואה במועדה הינה חוסר רצונם למכור נכסים לפרעון ההלוואה. על כן מכיון שלא היה סיבה לאי פרעון ההלוואה דברי שו"ת להורות נתן שרירים וקיימים.

3. התובע דוחה את טענת הנתבעים כי דברי שו"ת מנחת שלמה עוסקים רק בשיהוי משמעותי של חצי שנה או שנה. זאת ועוד, סיום השבת ההלוואה היה לאחר שנה מתחילת התביעה.
4. ערבות - התובע ביקש לדחות את טענת הנתבעים כי יש בערבות לקנס משום אסמכתא, לדבריהם צדק בית דין קמא שקבע כי אין חשש אסמכתא בערבות. עוד טען התובע כי כאן לא מדובר בערבות רגילה אלא מדובר בבעלים של החברה, ורק בגלל הגבלת האחריות של חברה בע"מ יש צורך בערבות. על כן במקרה מעין זה שבו דינא דמלכותא קובע כי יש הגבלת אחריות, יש לקבוע כי גם דינא דמלכותא שקובע כי הערבות תקיפה חל, והערבים חייבים בחיובים של החברה.

ד. אקדמות מילין

על פי סדרי הדין של בתי הדין ארץ חמדה גזית אין ערעור אלא על יסוד אחד מהנימוקים הבאים:

א. טעות בהלכה

ב. טעות הנראית לעין בשיקול הדעת או בקביעת העובדות.

ג. פגם מהותי בניהול הדיון באופן המשפיע על תוצאות הדיון.

על מנת להכריע בערעור ההדדיים עיינו בחומרים שהוגשו על ידי הצדדים, בכתבי הטענות שהוגשו בהליכים הקודמים, בהתכתבויות של בית הדין, בהחלטות בית הדין נשוא הערעור ובפרוטוקול הדיון. התייחסנו בכובד ראש לכל הטענות שכתבו הצדדים. יחד עם זאת בבואנו לכתוב נתייחס אך ורק לטענות העיקריות שלטעמנו דורשות את התייחסותנו.

לאחר עיון בכל החומרים הנ"ל, אנו קובעים כי יש לשנות את פסק הדין כפי שיבואר להלן בהמשך פסק הדין.

ה. הסתירה בין הסכם ההלוואה לבין היתר העסקה

בערוך השולחן חושן משפט סימן סא סעיף ז איתא:

מדקדקין לשון השטר ודנין ע"פ אותו דקדוק ולא אמרינן האי גברא לא גמיר כולי האי והיה סבור שהדין היה בעניין כך ומפני כך כתב אותו לשון.

ולכן, נדקדק בלשון השטר. בסעיף 3.2 בהסכם ההלוואה, עליו מתבסס הדיון כולו נכתב כך:

'כמו כן, עיכוב בתשלום הריבית או הקרן הקבועה בהסכם זה, תחייב את הלווה בתשלום של 1,500 שקלים לכל יום של פיגור. זאת, בנוסף לריבית הקבועה בהסכם זה.'

לעומת זאת, בהיתר העסקה שעליו חתמו הצדדים נכתב כך:

'אמנם זאת הוסכם ביננו, שאם ארצה לתת לנותן העסקא סך 12% שנתי על הקרן ואחזיר לו הקרן, הרי שכל המותר שייך לי לבדי, ופטור אני מכל שבועה וברור על הכסף הנ"ל. ואם

יישאר הכסף בידי לאחר הזמן הנ"ל וכל זמן שלא אחזירנו, מוסכם בינינו שימשיך הכסף להיות בידי בתורת עסקא, כפי כל התנאים דלעיל'.

מדקדוק בנוסח היתר העסקא שבפנינו נראה שהכפילות – 'ואם יישאר הכסף בידי לאחר הזמן הנ"ל וכל זמן שלא אחזירנו', פירושם שהכוונה גם למקרה בו המקבל לא יחזיר את הכסף בעילה שהיא בגדר הפרת חוזה. ואזי ההוראה היא: 'ימשיך הכסף להיות בידי בתורת עסקא כפי כל התנאים דלעיל'. משמע שבכל מקרה של עיכוב בתשלום הכסף ימשיך להיות בתורת עסקא וממילא הנתבעת חייבת לשלם 12% בשנה על הקרן ללא חיוב בקנס נוסף.

אין לומר שאין הכוונה למצב שבו יש הפרת חוזה, כיוון שאם זו היתה כוונת השטר, היה אפשר להסתפק במה שנכתב קודם 'ואם יישאר הכסף בידי לאחר הזמן הנ"ל', ולכן משמע שהתוספת 'וכל זמן שלא אחזירנו' היא בבחינת 'לישנא יתירא', ולכן יש לדקדק בה כדכתבנו.

נמצא שיש סתירה בין לשון ההסכם ללשון היתר העיסקא.

בסעיף 8.4 להסכם נכתב כך:

'הסכם זה כפוף לשטר היתר עיסקא בנוסח המ"צ והינו חלק בלתי נפרד ממנו'.

הרי שנכתב בצורה ברורה שהסכם שהוא כפוף להיתר העסקא ואם כן בסתירה בין ההסכמים יש ללכת על פי האמור בהיתר העסקא ולא על פי האמור בחוזה.

אם כן, בנידון דידן יש לקבוע שלא ניתן להוציא ממון על בסיס סעיף 3.2 להסכם, ואם כן בטל מיסודו כל חיוב הסעד הנדון, ופסק דינו של בית הדין קמא בעניין זה בטל.

קעת נמשיך ונברר שסעיף זה בעייתית גם מצד הלכות ריבית ואף לולי הסתירה הנ"ל, לא היה מקום לחייב בסעד זה.

1. איסור ריבית בקנס פיגורים

בית דין קמא קבע כי היתר העסקא לא חל על סעיף הקנסות במקרה של עיכוב בהחזרת ההלוואה (להלן: "הקנסות"). למרות האמור לעיל קבע בית דין קמא כי אין בתשלום הקנסות משום ריבית. על הנחת המוצא של בית דין קמא כי היתר העסקא אינו חל על הקנסות הצדדים לא ערערו. התובע טען כי עצם חתימת הצדדים על שטר שבו היתר העסקא לא חל על הקנסות מלמד כי גם הנתבעים לא חששו לאיסור ריבית בתשלום הפיצויים וקבלו עליהם את דעת הפוסקים הסבורים שאין בכך משום איסור ריבית. אנו דוחים דוחה טענה זו. הלכות ריבית הינן הלכות סבוכות שאנשים רבים אינם בקיאים בהן, ממילא אין מקום לקבל את הטענה כי בחתימה על ההסכם היו מודעים לבעיה וקבלו עליהם את דעת הפוסקים המתירים, ועל כן על בית הדין לדון לגופו של עניין האם יש בקנסות משום איסור ריבית או לא.

הנחת יסוד נוספת שקבע בית דין קמא והצדדים לא ערערו עליה היא כי בקנס פיגורים שמתרבה בכל יום יש איסור ריבית, והמקורות לכך פשוטים ומפורשים. בקנס פיגורים שמתרבה בכל יום –

הקנס גדל בהתאם לזמן שעובר, ולכן יש לראות בכך איסור ריבית המכונה בגמרא "אגר נטר",
דהיינו תוספת תשלום על כך שהכסף נמצא במשך זמן מסוים בידי הלווה (שו"ת הרשב"א ב, ב).

וכך פסק השולחן ערוך (יו"ד קעז, טז): "אם חייב עצמו לתת למלוה כך וכך בכל שבוע בעוד שמעכב
ממונו – הרי זה רבית גמור" (הש"ך יו"ד קעז, לג, הבין, שהשו"ע, הרמ"א ושו"ת הרלב"ח, קג,
סבורים, שמדובר בריבית דאורייתא, לעומת שו"ת המבי"ט א, נא, שסבור, שמדובר באיסור דרבנן).

לגודל פשיטות העניין הצדדים לא ערערו על יסוד זה.

**לסיכום, בהסכם הלוואה יש סעיף של קנס פיגורים שהיתר עסקה לא חל עליו ועל כן באופן
עקרוני יש בו משום איסור ריבית. בהמשך נדון בקביעת בית הדין קמא כי מדובר בגזל שבו אין
איסור ריבית.**

ז. היתר עסקה בריבית מופרזת

הצדדים חתמו על הסכם הלוואה בצירוף היתר עסקה שנושא ריבית שנתית של 12%. במקרה של
פיגורים ישנו קנס פיגורים בסך 1,500 ₪ ליום. התובע ביקש מבית דין קמא לקבוע כי הגם שחלק
הארי של הלוואה הושב, יש לחייב את הנתבעים לשלם את הקנס במלואו עד לתשלום כל כספי
הלוואה. בטבלה להלן יפורטו סכומי הריבית אותם ביקש התובע לקבל:

מיום	שארית (מהקרן שולמה)	החוב שלא	ריבית רגילה	קנס בתרגום לאחוזים	סה"כ ריבית
27.10.23	1,000,000		12%	54.75%	66.75%
28.4.24	900,000		12%	60.83%	72.83%
28.5.24	800,000		12%	68.43%	80.43%
30.6.24	700,000		12%	78.21%	90.21%
16.9.24	600,000		12%	91.25%	103.25%
26.9.24	500,000		12%	109.5%	121.5%
19.11.24	400,000		12%	136.87%	148.87%
11.12.24	145,000		12%	377.58%	389.58%

זה שיעור הכספים אותם ביקש התובע הן בכתב התביעה והן בדיון.

בעקבות דברי אב"ד של בית דין קמא, ב"כ התובע שינה את תביעתו וביקש פיצוי באופן יחסי ליתרת
החוב שלא נפרעה (ראו כתב תביעה, פרוטוקול דיון 1, עמוד 2 שורות 9-27, עמוד 5 שורות 17-24
וסיכומים מטעם התובע). יוער כי במועד הדיון יתרת החוב עמדה על סך 600,000 ₪ על כן השורות

בטבלה שמתייחסות להלוואה על סך 500,000 ומטה הינן אילו התובע היה דבק בטענתו כי תשלום הקנס הוא עד למועד פרעון ההלוואה.

בית דין קמא קבע כי תשלום עבור הקנס פיגורים יהיה באופן יחסי ליתרת החוב. הקנס הינו 1500 ₪ עבור כל יום עיכוב על סכום של 2,000,000 ₪, אם מחשבים את שיעור הריבית בהתאם לסכום זה יוצא כי שיעור הריבית עבור הקנס היא 27.37% $[27.37 = 100 * 365 / 2,000,000 * 1500]$ לשיעור ריבית זה יש להוסיף את הריבית עבור ההלוואה בסך 12% נמצא כי על פי פסיקת בית דין קמא מבוקש מהנתבעים לשלם ריבית בסך 39.37% עבור ההלוואה.

מדובר בריבית גבוהה מאוד, בריבית כזו גם אילו היה היתר עסקה על מרכיב הקנסות יש מקום לבית הדין להתערב ולקבוע כי ההסכם לא תקף, שכן ספק גדול אם היתר עסקה חל בסכומי ריבית כאלו.

התובע טען כי בעת חתימת ההסכם נאמר להם כי צפי הרווחים של החברה הינו 35% ולכן יש לחייב את הנתבעים בשיעור זה, אולם יש לדחות טענה זו. ראשית, החברה אינה פעילה וגם התובע מודה כי אין ביכולת החברה לפרוע את החוב ועל כן היא מבקשת מהערבים לפרוע. נמצא כי הגם שבעת החתימה היה מדובר ברווחים ריאליים לטענתה, מרגע שנסגרה החברה גם היא מודה ששיעור הרווחים של הנתבעים הינו נמוך משיעור של 35%. בייחוד בהתחשב בכך שבתקופה בה עסקינן, מסמוך לפרוץ מלחמת חרבות ברזל ועד למועד הפרעון, השוק היה בקפאון בגלל המלחמה. לא זו בלבד, יש להוסיף שבהיתר עסקה שבנוי מפלגא מלווה ופלגא פיקדון, המלווה מקבל רווחים רק עבור החלק של הפקדון, ונמצא כי על מנת לקבל ריבית של 35% על הנתבעים היה להרוויח 70%. בית דין זה פסק בעבר שהריבית הריאלית האפשרית במסגרת היתר עסקה היא בשיעור 15% לכל היותר (ראו פסק"ד ארץ חמדה גזית 75027, ובפסקי הדין שהסתמכו עליו, להרחבה ומקורות ניתן לעיין בפסקי הדין האמורים).

על כן גם אלו היה היתר עסקה, בנסיבות אלו לא היה מקום לבית הדין לפסוק כי יש לשלם שיעור ריבית של 39.37%.

הנתבעים בדיון טענו כי ריבית בשיעור כה גבוה הינה ריבית לא חוקית (פרוטוקול עמ' 4 שורה 18) בית דין קמא לא התייחס לטענה זו. הנתבעים צודקים בטענה זו כי ריבית בשיעור כה גבוה הינה ריבית לא חוקית. חוק אשראי הוגן קובע (15ד.א(3)) כי גביית ריבית בשיעור גבוה מריבית בנק ישראל בתוספת 30% הינה עבירה פלילית שדינה שלוש שנים. בית דין זה קבע בשורה של פסקי דין צוטטו לעיל כי יש תוקף לחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות ולחוק אשראי הוגן שהחליף אותו. להלן ציטוט מפסק דין 75109 שעסק במקרה בו שיעור הריבית היה 24% בלבד:

סעיפים 5-6 לחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, תשנ"ג-1993, מגבילים את גובה הריבית בהלוואות חוץ בנקאיות. לחוק זה תוקף הלכתי כיון שהוא מממש את איסור ריבית החמור המופיע בתורה, לפחות במידה חלקית. ולכן חלים עליו דברי שו"ת החתם סופר (חו"מ, מד) שיש תוקף לחוק שגם חכמי ההלכה היו מחוקקים:

נעייל להא דידן דלא מיבעי דהתיקון שתיקנו שרי הקומידאט שאיננו נגד דין תורה אלא כתורה עשו ואלו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן...

לכך יש להוסיף מעבר לנדרש את מנהג בתי הדין כפי שהוא ידוע לנו להגביל ריבית במסגרת היתר עיסקא לריבית מקסימלית של כ-15%, ובלבד שיש סיכוי שהלווה מחזיק בעסק בעל רווחים בשיעור דומה. במקרה שהרווחים הצפויים נמוכים יותר – התקרה נמוכה בהתאם. כיון שכך, הרי שחוק המדינה תואם במידה מסוימת את מנהג בתי הדין ולכן יש לראות בו תקנה טובה.

לסיכום: לא היה מקום לפסוק ריבית בשיעור כה גבוה, הן מצד חשש ריבית הן מצד חוק אשראי והגן שהינו חוק שתקף גם על פי ההלכה.

ח. חיוב הנתבעים מכוח גזל

הגם שלא היה היתר עיסקא על סעיף הקנס, הסתמך בית הדין קמא על דברי הפוסקים הסוברים, שבמקום בו אדם לא משלם חוב כספי שהוא חייב, ובשל כך נדרש הזוכה לפנות לאמצעי אכיפה כדי לגבותו – דינו כמי שגוזל מחברו את הממון שאותו הוא חייב. ובמי שגזל ממון חברו, לרוב הפוסקים, אין איסור כלל לגבות ריבית על החוב הגזול (ראו ברית יהודה פרק ב, הלכה יז בהערה אות לט).

בית הדין קמא התבסס על הפוסקים הבאים: שו"ת שואל ומשיב (מהדורא תניינא חלק ד סימן ככג); הגרש"ז אורבך (שו"ת מנחת שלמה תנינא, סימן עא); שו"ת להורות נתן (ח"ג יו"ד סימן נד).

בית דין זה סבור כי נפלה טעות בהלכה בקביעה זו, וזאת מחמת שלוש סיבות, הראשונה: היות והכסף המשיך להיות בתורת היתר עסקא, לא ניתן לטעון במקביל גם בתורת גזל. השניה, בהתאם להתנהגות הנתבעים לא היה מקום לקבוע כי הממון היה בידם באופן של גזילה. השלישית: קיים פער ניכר בין המקורות עליהם התבסס פסק הדין לבין המקרה שלפנינו.

1. היתר עסקא וגזל הם תרתי דסתרי

גם אלו היה מקום לחייב את הנתבעים לשלם מצד זה שהכסף היה בתורת גזילה בידי הנתבעים, צודקת טענת הנתבעים כי העובדה שהם המשיכו לשלם את הריבית עבור ההשקעה מהווה ראייה לכך שלא מדובר בגזילה אלא בפקדון שנמצא בידם ברשות והם משלמים עבורו דמי התפשרות. שכן אם מדובר בגזל כיצד התובע המשיך לגבות דמי התפשרות של היתר עסקא?

בעניין זה, בית הדין קמא אחז את החבל משני קצותיו. מצד אחד בית הדין קמא חייב את הנתבעים לשלם את הריבית המוסכמת על פי היתר עיסקא, משמע שהוא התייחס להלוואה כהמשך השקעה לגיטימית ולא כגזילה, השקעה שבגינה מגיע לתובעת רווחים (שהם הריבית) בשיעור 12% לשנה. מצד שני בית הדין התייחס להמשך החזקת הכספים כאל גזילה, ולפיכך חייב בקנס על סמך דברי הגרש"ז אורבך. ומכאן עולה התמיהה, כיצד בית הדין יכול להתייחס להלוואה כגזילה, ובאותה נשימה לחייב בריבית שמשמעותה רווחים מעסקה לגיטימית?

במילים אחרות: קנס על גזילה וחיוב בגין היתר עסקא – הם תרתי דסתרי, שהרי אם מדובר על עסקא הרי שמדובר על כספים שחציים פיקדון לגיטימי וחציים הלוואה לגיטימית, ואין כאן גזילה. ואם מדובר על קנס הרי שמדובר בגזילה ובעוולה ללא עיסקא.

כאמור, בנוסח היתר העסקא נכתב: "ואם ישאר הכסף בידי לאחר הזמן הנ"ל וכל זמן שלא אחזירנו, מוסכם בינינו שימשיך הכסף להיות בידי בתורת עיסקא, כפי כל התנאים דלעיל."

כלומר הצדדים הסכימו בניהם, שגם אם הלווה יעכב את פירעון החוב לאחר הזמן, יש להתייחס לכספים כמו לכספי עסקא שחציים הלוואה וחציים פיקדון, ולא כמו לגזילה, לפיכך לא ניתן להסתמך על הפוסקים הנ"ל ולחייב בקנס מדין גזל.

עיינו עוד בדברי הטי"ז (יו"ד קעז, יד) שכתב:

ומזה נ"ל ללמוד, במי שעושה עם חברו עיסקא בהיתר עד זמן פלוני, ואחר אותו הזמן נשאר המעות בידו כבראשונה, בלי עשיית היתר מחדש, שאין המקבל יכול לומר איני נותן לך ריוח אחר הזמן הנ"ל, כיון דמתחילה בא לידו המעות בהיתר – ודאי נמשך גם אחר הזמן.

2. התנהלות הנתבעים

בית דין קמא קבע כי גזילה ביד הנתבעים במה שהם לא השיבו את הכספים בהתאם ללוח הזמנים של הסכם הלוואה. לטעמינו לא היה מקום לקביעה זו, מדובר בערבות על הלוואה בסך 2 מיליון ₪. עם דרישת התובע הנתבעים פרעו 1 מיליון ₪ מתוך הלוואה. לטענת הנתבעים כספי התובע היו מושקעים בחברת הנדל"ן, ובגלל המלחמה היה קושי לגייס משקיעים אחרים על מנת לפרוע את החוב ועל כן היה עיכוב בפרעון של החוב. במועד הגשת כתב התביעה לבית הדין יתרת החוב עמדה על 800,000 ₪ ובמועד הדיון יתרת החוב עמדה על 600,000 ₪. ימים ספורים לאחר הדיון שהתקיים בבית הדין נפרעו עוד 100,000 ₪ והחוב כולו נפרע תוך שלושה חודשים מקיום הדיון. הנתבעים שהינם ערבים לחוב החברה שיתפו פעולה באופן מלא עם בית הדין, להן ציטוט מפרוטוקול הדיון שהתקיים בתאריך 19.9.24 (עמ' 4 שורות 35-31)

הרב הר נוי: אם אתה מודה שאתה חייב לו כסף – ויש לכם נכס אז תממשו אותו בהפסד ותפרעו.

ערב 1: כי החברה תפשוט את הרגל. המדינה נתנה דחיות של חצי שנה ויותר. היה לי 7 מיליון מגויסים והמצב הביטחוני שיבש לי את העסק.

הרב הר נוי: כלומר המצב הביטחוני מאפשר לדחות את זה. עד מתי?

ערב 1: אני מזרים לו כספים, מבלי לשבור את החברה. מה שבי"ד יגיד נעשה.

דהיינו הסיבה לאי פרעון החוב היה חשש שיגרם נזק בלתי הפיך לחברה, למרות זאת אומרים הנתבעים "מה שבית הדין יגיד – נעשה" גם בית דין קמא הבין כי הנתבעים טוענים כי פרעון מיידי של החוב יגרום לכך שהחברה תפשוט את הרגל (פרוטוקול עמ' 5 שורות 26-25)

הרב כרמל: אני רוצה לשקף את הטענה של הנתבע: כרגע אם נלך לפי מידת הדין לא רק שנתי לא יקבל את הכסף שלו, יפגעו עוד אנשים.

ואכן בסופו של יום, בית הדין לא נתן צו שמורה לנתבעים פרוע את החוב באופן מיידי.

בתאריך 10.12.2024 הלין התובע על כך שבית הדין לא נתן סעד שמורה לפרוע את ההלוואה באופן מיידי, (בשלב זה יתרת החוב עמדה על סך 400,000 ₪), למחרת היום פרעו הנתבעים 255,000 ₪ וביום שלמחרת 105,000 ₪ נוספים. בתגובה לתלונתו של התובע על כך שלא ניתן סעד שמורה לפרוע את החוב באופן מיידי, כתב בית דין קמא בתאריך 12.12.24 את ההודעה הבאה:

בית הדין לא התייחס עד כה לבקשה זו כבקשה לסעד זמני (ביניים) מן הטעמים הבאים:

א. כתבי הטענות משמשים לעזר, אך בית הדין פועל לפי הבקשות שמתקבלות במעמד הדיון עצמו. במעמד הדיון עצמו לא הובהר לדיינים כי התובע מבקש לחלק בין רכיבי התביעה.

ב. הפנייתו של התובע לבקשה מפורשת שביקש בפרוטוקול (עמ' 5, שורה 11) לא הובנה לבית הדין כבקשה לסעד זמני אלא לפסק דין כולל, וזאת לשון הדברים - "התובע מבקש פסק דין על האמת. אני רוצה פסק דין היום נגד הערבים". וכאמור, פסק דין כולל ניתן רק לאחר שניתנה לצדדים הזכות להשמיע את כלל טענותיהם, וראיותיהם, ובידי הצדדים לא היו באותה עת כלל המסמכים הנדרשים להכרעת הדין, כדוגמת היתר העסקה המלא והמקורי וכיו"ב.

ג. הדיון הסתיים בכך שהצדדים ינסו לפשר ביניהם בנוגע לתביעה, וכפי שנכתב בהודעה שנשלחה לצדדים מספר ימים לאחר הדיון - "בית הדין מורה לצדדים לקיים ישיבה ביניהם, בה ינסו לגשר על הפערים, ולאחר מכן ישלח כל צד הודעת עדכון לבית הדין אם הגיעו להסכמה. את הפגישה והודעת העדכון יש לקיים ולשלוח לבית הדין עד ליום ב' בחשוון (3.11.24)"

ד. בתביעה שהוגשה הסעד המבוקש להשבת הקרן היה על סך 800,000 ש"ח בעוד בדיון עצמו הצדדים הבהירו כי גובה הקרן עומד ע"ס 600,000.

לאור כל הנ"ל, בית הדין לא התייחס עד כה לרכיב השבת קרן ההלוואה כסעד זמני.

עם זאת, כמובן שבידו של התובע להגיש גם בעת הזאת בקשה(אפשר קצרה) ברורה ומנומקת - מהו הסעד הזמני אותו הוא מבקש מבית הדין להכריע בו עד למתן פסק הדין הסופי. לאחר שתוגש הבקשה, בית הדין ישלח אותה לתגובה מהירה של הצד השני, ולאחר מכן יכריע בהקדם.

בתאריך 17.12.24 הודיע ב"כ התובע כי הנתבעים השלימו את פרעון מלוא הקרן ולכן ביקש כי פסק הדין יעסוק אך ורק בפיצוי המוסכם ובהוצאות המשפט השונות.

מכל המקובץ עולה כי הנתבעים שתפו פעולה באופן מלא עם הוראות בית הדין, ואף הסכימו לקבל על עצמם למכור נכסים באופן שעלול לגרום לפשיטת רגל. בנסיבות אלו אנו לא מוצאים מקום לקבוע כי יש להטיל עליהם חיוב לשלם מכח הטענה שהכספים היו בידם בתורת גזילה.

3. הפער בין הנידון זידן למקורות עליהם התבסס פסק הדין

טרם סקירת המקורות עליהם התבסס בית דין קמא בחיוב מרכיב הקנסות, נקדים ונאמר כי כל המקורות שעוסקים בתשלום קנס מתרבה לא עסקו בנסיבות בהן במועד חתימת ההסכם נכתב סעיף אסור על פי ההלכה, שכולל בתוכו איסור ריבית. המקורות עסקו במקרים בהם ערכאות חייבו בתשלום ריבית (שואל ומשיב, להורות נתן) או במקרים בהם הוצאה לפועל גובה ריבית פיגורים (פסק הדין של בית דין הגדול) למיטב הבנת בית הדין לא עלה על דעת הפוסקים להתיר הסכם שנושא בקרבו מראש סעיף שיש בו בו איסור ריבית לשיטת השולחן ערוך.

המקור הראשון אותו הביא בית דין קמא לעניין גזל הינו שו"ת שואל ומשיב מהדורה תניינא חלק ד סימן קכג:

'נתתי אל לבי במעשה שהיה אחד החליף מטבעות אצל אחד וכאשר הוקר לא רצה השני לתת לו המטבעות ותבעו לדין. ולא רצה לעמוד בדין והלך בערכאות וסיפר לי האיש שיצא משפטו שחברו צריך לשלם לו וחיוב לשלם ששה פ' כנימוסי הקיר"ה ... אבל כל שזה עיכב ואינו רוצה להחזיר לו אין כאן הלואה רק גזלן וצריך לתת הריבית וז"ב.'

למעין בתשובה ברור כי יש מרחק רב בין המקרה בשואל ומשיב לנידון זידן, שם האדם החזיק בממון שלא כדין ולא הסכים לעמוד לדין תורה, וממילא החזקת המטבעות היתה בגדר גזל ולא בגדר הלואה. אולם בנידון זידן הנתבעים קיבלו כסף בעסקא כדין, ועשו מאמצים לפרוע את החוב ראו פרוטוקול (עמ' 4 שורות 9-13)

אחרי שנפתחה המלחמה – כולם הבינו שהשוק קפא. המשכנתאות הריבית עלו. ולכן לא הצלחנו להשיג משקיעים. אנחנו נמצאים בתזרים שלילי. יש לנו נכסים אבל אי"א לממש אותם. בגלל השקעה במקום אחר נכנסנו מול הבנק לחוב 4 מיליון והבנק אמר שאם לא משלמים אזי מחלטים את הנכס. ולכן קיבלנו לעצמנו שכל שקל שמגיסים לוקחים עשר אחוז ומשלמים לתובע. למרות שאנחנו מסתכנים מול הבנק עם החילוט.

כפי שכתב לעיל הם הביעו הסכמה לקיים את הוראות בית הדין, בנסיבות אלו לא ניתן לקבוע כי בעיכוב פרעון ההלוואה הכסף היה גזל בידם. יוער, כי בית הדין לא קובע כי בנסיבות אלו העיכוב בפרעון היה מוצדק, אולם מכאן ועד לקבוע כי הכסף הינו גזל בידם, וממילא הוא מחייב בתשלום ריבית קצוצה, הדרך ארוכה מאוד.

זאת ועוד, השואל ומשיב עסק במקרה בו הערכאות חייבו בתשלום ריבית עבור העיכוב, בתחילה הוא סבר שיש בזה איסור ריבית אולם לאחר מכן סבר כי ניתן לגבות את הריבית מחמת הסברה של תשלום עבור גזל.

מקור נוסף עליו הסתמך בית דין קמא לבסס את פסק דינו, הינם דברי הגרש"ז אוירבך (שו"ת מנחת שלמה תנינא, סימן עא):

קנס על איחור החזרת החוב - לענין קנסות הנהוגים בגמ"חים, אשר הקנס הוא לפי ערך הזמן, שכשמאחר בהחזרת ההלוואה חצי שנה משלם שקל אחד, וכשמאחר שנה משלם שני שקלים. וטענו רבים שדינו כריבית ולא כקנס, י"ל דכיון שאחר שהגיע זמן הפרעון יכול הגמ"ח לגבות החוב, נמצא דלאחר הזמן הו"ל כגזילה אצלו, ואין כאן שכר המתנת מעות כי אם שיעור גודל העוולה, ועל עוולה של חצי שנה משלם רק שקל אחד, ושל שנה שלמה משלם שני שקלים... הכא דשלא בהיתר הוא מאחר את הפרעון, שפיר שייך שם של קנס.

הרב אוירבך התייחס להלוואה של גמ"ח ללא ריבית, לעומת זאת, בענייננו מדובר בכספים שניתנו במסגרת היתר עסקה הנושאים רווח בשיעור של 12% לשנה. בהינתן כך, קשה לומר שאיחור בפירעון, כאשר תקופת האיחור נושאת רווח, היא בגדר עוולה המחייבת בריבית נוספת בשיעור כה גבוה. כמו כן את דברי המנחת שלמה יש לסייג גם מצד מה שקבענו לעיל שלא ניתן להגדיר את הכספים שנותרו בידי החברה כמוחזקים בתורת גזל.

המקור האחרון עליו התבסס בית דין קמא הינו דברי שו"ת להורות נתן (חלק ג, סימן נג):

היכי שהלואה עיכב את המעות שלא בהסכמת המלוה, ואפילו אם ירצה הלואה ליתן ריוח, מ"מ לא יסכים המלוה להשאיר את הממון אצלו, ועכשיו שעיכבו שלא ברשות, האם רשאי ליתן ריבית בגלל הפסד הריוח שהיה יכול המלוה להרויח?

...וראיתי בתשו' משאת בנימין (סי' ל"ד) שכתב, במי שהלואה בריבית קצוצה, דאפילו אם הלואה הרויח הרבה במעותיו - אין צריך ליתן למלוה כלום מהריוח... ברם אין ללמוד משם לאיסורא לנדון דידן, דהתם מיירי לענין שיהא חייב ליתן מן הריוח על הזמן שעיכב את המעות אצלו ברצון המלוה, אבל היכי שעיכב את הממון נגד רצון המלוה, אפשר דליכא בזה משום ריבית, ואף שמתחלה בא לידו בתורת הלואה.

...אם המלוה תובע את הממון, והלואה כובש את הממון אצלו בחזקה דהוי עושק, [וכמבואר ברמב"ם (פ"א מגזילה ה"ד) וכ"כ בשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' מ"ה) - ועיין באבני נזר (יו"ד סי' קל"ד)] - הנה בכה"ג נראה דכיון דהוי גזלן, מותר ליתן ריבית על הזמן שעשקו בחזקה, דאע"ג דמתחלה באה לידו בדרך הלואה, מ"מ כשתבעו והוא כובשו בחזקה יצאה לגמרי מכלל הלואה ונעשה עושק. ואין בזה משום מחזי כריבית, כיון שהוא תובעו בחזקה והלואה הוא גברא אלימי ואינו רוצה לשלם, הרי ניכר שפקעה הלואתו ושרי.

אולם מעיון במקורם של דברים בגוף השאלה, ניתן לומר שהוא לא דיבר על מקרה דומה לשלנו, אלא על מקרה בו נגרם נזק ממשי לתובע מחמת העיכוב בתשלום, דברי הלהורות נתן נפרסים על שני סימנים בספרו, להלן השאלה עליה הוא בא לדון:

שאלה - מי שחייב ממון לחבירו ולא פרעו בזמנו, וכאשר בא לפרוע נתמעט ערך הכסף כי הוא הולך ומזדלזל תמיד, אם חייב לשלם להמלוה בעד ההיזק שגרם בגלל עיכוב הפרעון, ואת"ל שפטור, אם רשאי לשלם יותר אם ירצה, האם יש בזה משום איסור ריבית - והיות כי שאלה זו שכיחה מאוד בזמנינו בגלל ערך הממון הפוחת והולך, אמרתי לברר בעזה"י מה שמצאתי בזה.

דהיינו שאלה זו נשאלה בתקופה בה היה פיחות של המטבע בגלל האינפלציה, ועיכוב בפרעון גרם נזק ממשי למלווה. לעומת זאת, בעניינינו אין מדובר במצב זה. כספי המלווה נשאו תשואה משמעתית של 12% לשנה, כאשר לתובע יש בטוחות איכותיות (ראה דברי ב"כ התובע פרוטוקול עמ' 5 שורות 11 ו-27 "יש לי שלושה ערבים חזקים"). לכל היותר נמנעה מהתובע עסקה עם תשואה גבוהה יותר. התובע טען כי נגרמו לו נזקים, ובעקבות כך בית דין זה כתב את ההוראה הבאה לתובע: התובעת טוענת כי העיכוב בהחזרת הכספים גרמו לה נזקים גדולים, בשעה שהמערערים המשיכו לצבור הון. על התובעת לפרט בפני בית הדין את הנזקים הנטענים ולהגיש אסמכתאות בעניין.

התובע שלח הסכם הלוואה של ריבית שנתית בסך 25%. סכום הלוואה מושחר ואין לדעת באיזה סכום מדובר.

בית הדין סבור שאין לקבל את טענת התובע לגבי הפסדים גדולים, בעניינינו מדובר במניעת רווח. שבית הדין אינו מזלזל בו אולם אין מדובר בהפסד. זאת ועוד ישנה קורלציה בין התשואה לרמת הסיכון, התובע היה יכול לקבל שיעור ריבית דומה גם במועד בו בחר להשקיע אצל הנתבעים, אולם היה מעוניין בבטוחות ובעסק יציב. לא ניתן להשוות הלוואה בתשואה של 12% עם בטוחות חזקות, להלוואה בסיכון עצום עם תשואה של 25%. גם הסכם הלוואה המדובר היה לתקופה קצובה של שלושה חודשים. הלוואות בשיעור תשואה זה הינן לתקופות קצרות בלבד ונשאות סיכון עצום. זאת בניגוד להלך הרווח של התובע עת היה במו"מ מול הנתבעים על השקעה חדשה, להלך התכתבות אותה הגיש התובע לבית הדין:

...

התובע מבקש "לבנקר (=מלשון בונקר) את הכסף עד להתייצבות" ודורש בטוחות משמעותיות, על כן בית הדין לא רואה לנכון לחייב את הנתבעים לשלם עבור רווחים אפשריים, שלא ידוע באיזה היקף השקעה מדובר, וזאת לאור הסיכון הגדול הכרוך בהשקעה באחוזי תשואה כאלו. יוער כי גם התובע לא טען לסכום שמתקרב ל-39% ריבית שבית דין קמא פסק עבורו.

לסיכום, צודקים הנתבעים בטענותיהם, שלא ניתן לחייבם גם בקנס מדין גזל, והן שלא ניתן לחייב באופן כפול משום גזל כאשר מדובר בריבית על בסיס היתר עסקה.

ט. האם ניתן לחייב את הנתבעים על מניעת רווחים?

בפרק זה נבחן האם ניתן לחייב את הנתבעים בתשלום פיצויים בגין מניעת רווחים כתוצאה מאי פרעון החוב במועדו.

1. מפקיד שביקש את כספו בחזרה

במקרה הנדון, פנה התובע מספר פעמים אל הנתבעים בדרישה להשבת החוב, אולם הנתבעים לא פרעו את החוב במועד, מכיוון שהכספים היו מושקעים בתחום הנדל"ן. על פי ההלכה, כאשר מפקיד דורש את השבת רכשו, והמחזיק מעכב את ההשבה, תוך שהוא מפיק רווחים מהכספים המוחזקים שלא כדין, זכאי הבעלים לתבוע גם את הרווחים שהופקו מכספו, כפי שיפורט להלן.

דין זה נלמד מדברי המרדכי (בבא קמא, קכה) שכתב בשם הגאונים: אדם שהפקיד כספים אצל חברו, ובהגיע מועד השבתם הוא דרש את כספו בחזרה, אולם המחזיק עיכב את הכספים ברשותו ואף המשיך להשתמש בהם להפקת רווחים – חייב להעביר את הרווחים שהפיק לבעלים של הכסף.

על אף הכלל הקובע כי "המבטל כיסו של חברו - אין לו עליו אלא תרעומת"¹, בכל זאת כאן ניתן לחייבו כי במקרה זה לא רק שהוא מנע רווח מהבעלים, אלא אף נהנה והרוויח בעצמו מכספי הזולת. דהיינו, הפטור הקיים במקרי מניעת רווח חל רק כאשר המעכב עצמו אינו מרוויח מהכספים המעוכבים, אבל כאשר המחזיק השתמש בכספים והפיק מהם רווחים, עליו להשיב את הרווחים לידי הבעלים.²

וכך פסק הרמ"א (ח"מ רצב, ז): "מיהו אם בא בעל הפקדון ואמר: תן לי פקדוני ואני ארויח בהן בעצמי, והלה מעכב בידו - חייב ליתן הריוח מכאן ולהבא". כלומר כאשר מתקיימים שני התנאים המצטברים הבאים, ניתן להעביר רווחים לבעלים: א) הבעלים דרשו את הכספים, אך המחזיק מעכב את הכספים בידו שלא כדין. ב) המחזיק ממשיך לעשות רווחים בכספים.

¹ בירושלמי (בבא מציעא ה, ג) מובא, שלא ניתן לחייב אדם על מניעת רווח, משום שמניעת רווח אינה נחשבת להיזק ישיר אלא לגרמא בלבד. וכך מובא בירושלמי: "אמר ר' יצחק, הדא אמרה, המבטל כיסו של חברו (המקבל כסף מחבירו לצורך השקעה והפקת רווחים, אך לא השקיע את הכסף, ובכך גרם למניעת רווח) - אין לו עליו אלא תרעומת".

² המרדכי הגביל את תחולת הדין וקבע שהוא חל רק כאשר נגרם הפסד למפקיד, כגון במקרה של משקיע המבקש להרוויח מכספו. ככל והשומר מעכב את הכספים, הרווחים הנובעים מכך שייכים לבעלים, שכן נגרם להם הפסד ממשי. חיוב זה מבוסס על דין "זה נהנה וזה חסר". מאידך, אם המפקיד לא התכוון מלכתחילה להרוויח מהכספים, אזי גם אם השומר מעכבם תחת ידו, הרווחים שייכים לשומר ולא לבעלים, כיוון שלא נגרם הפסד למפקיד, ודינו כ"זה נהנה וזה לא חסר". (גישה זו ונה מעמדת הגאונים, אשר ממנה משתמע כי בכל מקרה של מניעת רווח שבו המונע מרוויח מכספי חברו, קיימת חובת תשלום, אף אם לא נגרם הפסד לבעלים, כגון במקרה שהבעלים לא תכנן להפיק רווחים מהכספים).

אולם, השי"ך (ס"ק ט"ו) כתב שמהרש"ל (יש"ש פרק קמא, ל) סבור, שאפילו אם המפקיד תבע את השומר לדין, והשומר הרוויח, עדיין מי שמונע מחברו רווח נחשב לגרמא ואינו חייב בתשלום. עם זאת, בשו"ת חתם סופר (ה, קע"ח) חלק על המהרש"ל ופסק כדעת המרדכי והרמ"א:

במפקיד מעות אצל חברו, ומשתמש בו בהיתר ומרוויח, ואח"כ בא זה ותובע פקדונו, ומברר שיכול להרוויח בו, וזה מעכבו בידו, ...מכל מקום מה שמרוויח מכאן ואילך מזמן תביעתו עד זמן שיכפהו ב"ד להחזיר הפקדון עד אותו הזמן צריך לשלם לו פלגא דה"ל זה נהנה וזה חסר.

...אשר ע"כ נוראות נפלאתי אהני כללי דכיל מהרש"ל, ...ולא ידעתי למה נתכוון, דבוודאי אם עסק ברשות בפקדון, בלי ספק שהדין כמו שכתבתי, שצריך לשלם לו חלק בריוח מכאן ולהלן.

למעשה, יש לפסוק כדעת המרדכי, הרמ"א והחתם סופר. וכך פסק גם ערוך השולחן (חוי"מ רצב, כא), קל וחומר, בבית דין זה בו הצדדים התחייבו בסעיף 6 להסכם הבוררות לשלם פיצוי בגין גרמא מניעת רווח (ראו עוד: הרב חיים בלוך, נייר עמדה 13: חיוב על מניעת רווח, אתר דין תורה).

ולפיכך אילו היו הנתבעים מרוויחים מעבר לדמי ההתפשרות של היתר העסקה, לאחר שהתובע דרש את כספו בחזרה והכספים עוכבו על ידי הנתבעים, ניתן היה לחייבם בהעברת הרווחים לידי התובע.

בעל נתיבות המשפט (חוות דעת ביאורים יו"ד סימן קסח-קסט ס"ק יד) דן בלווה כספים שלא פרע את חובו בזמן – וקבע כי הלווה חייב לשלם למלווה סכום מסוים מדיני נזיקין, כי המלווה יכול להרוויח מהכספים, אך בגלל שהלווה לא פרע לו את החוב – נמנעו ממנו רווחים אלו. נתיבות המשפט כתב, שכל דין מניעת רווח שייך רק כאשר המחזיק לא משתמש בכספים, אך אם הוא השתמש ונהנה מכספי חבירו – עליו לשלם עבור מניעת הרווח. אומנם הוא סייג: רק אם המחזיק הרוויח מהכספים – ניתן לחייבו, אך אם לא היו לו רווחים – לא ניתן לחייבו.

2. מלווה שביקש לקבל את כספי הלוואה

לעיל התייחסנו לכספי פיקדון שמעוכבים בידי מקבל הכספים, שניתן לחייב את המעכב בתשלום פיצוי על מניעת הרווחים. השאלה לדיון היא, האם כך הדין גם בכספי הלוואה שמעוכבים בידי הלווה, ניתן לחייב את המעכב בתשלום פיצוי על אובדן הרווחים?

הט"ז (חוי"מ רצב, ז) כתב, שיש לחלק בין הלוואה ובין פיקדון. הדין הנ"ל מתייחס לפיקדון, שאם המפקיד ביקש מהשומר שיחזיר לו את הכספים בחזרה, אך השומר סירב להחזיר את הכספים, ככל והמפקיד מפיק רווחים בחלק הפיקדון שברשותו – הרווח מכאן ואילך שייך למפקיד. אומנם בהלוואה גם אם הלווה לא פורע את החוב בזמן, יש איסור ריבית בתשלום הרווחים היות ומדובר בהלוואה, ולכן הרווחים שייכים ללווה ולא לבעלים. גם השי"ך (חוי"מ פא, פא) והתומים (אורים פא, צב) פסקו שלא ניתן לקבל ריבית על עיכוב בפרעון הלוואה.

לאור האמור, ניתן לחייב את הנתבעים בתשלום פיצוי בגין אובדן רווחים ברורים, אך ורק על מרכיב הפקדון.

אולם בענייננו בית הדין לא מוצא מקום לחייב את הנתבעים לשלם עבור מרכיב הפקדון מעבר ל-12% ריבית שנתית שנקבע בהסכם ההלוואה. שכן התובע הודה שחברת הצ'יינג נסגרה וכי הכסף הושקע בתחום הנדל"ן. התשואות בתחום הנדל"ן נמוכות משמעותית מתחום הצ'יינג, ובהתחשב בכך שריבית של 12% על חלק הפקדון, משקפת ריבית שנתית של 24%. תשואה מעל 24% הינה ריבית שאינה מצויה באופן רגיל בתחום הנדל"ן. וודאי לא בסביבת ריבית גבוהה ובצירוף הקשיים להם גרמה המלחמה. הנתבעים אף טענו זאת בתגובה על תשובת התובעת לערעור סעיף ד2:

התובע מציין כי בזמן שנגרמו לו נזקים, החברה המשיכה לצבור הון, משרדי פאר וכו', מבקש להבהיר לבית הדין, שמתקופת תחילת המלחמה ועליית הריביות במשק, לא נרכשה שום עסקה בחברה וההיפך הוא הנכון החברה מתמודדת מדי חודש עם ריביות גבוהות המקשות על התזרים ובפרט בתחום הנדל"ן (במידה ויידרש החברה מוכנה לחשוף את כל הדוחות הכספיים של החברה וזאת אך ורק לעיני הדיינים שליט"א).

דהיינו אין מקום לחייב את הנתבעים לשלם ריבית נוספת מחמת טענה שהנתבעים עשו שימוש בכספי התובע להשאת רווחים מעבר לסכום שנקבע בהיתר העסקה. היות ואין ראיה לכך שהנתבעים הרוויחו מעבר לסכום ההתפשרות בכספי הפקדון.

לסיכום, האין מקום לחייב את הנתבעים לשלם ריבית נוספת מעבר לסכום שנקבע בהיתר עסקה.

י. אחרית דבר

הגמ' במסכת סנהדרין דף ז, עוסקת במי שיצא חייב מבית מבית הדין, להלן ציטוט הגמ' עם ביאור הפירוש חברותא)

הוא, היה איש אחד דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: דאזיל מבי דינא שקיל גלימא, מי שנטלו בית דין ממנו את בגדו לפריעת חובו, ליזמר זמר, וליזיל באורחא. ילך בדרך, כשהוא עליו ושמח, וישיר שיר. כלומר, אל יתעצב, אלא ישמח על שהוציאו את הגזילה מתחת ידו.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב, הרי זה מקרא מפורש: "וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום", אלו הם דברי יתרו בעצתו למשה למנות דיינים לשפוט את העם, ודרשינן מ"כל העם", שכלול בו גם את מי שיצא חייב, וגם הוא יבוא אל מקומו בשלום.

וכך ביאר את הגמ' הבן יהוידע:

פירוש דרך בעל דין שאינו מקבל עליו הדין ברצון לב כשיצא חייב אז כשהולך בדרך ממקום הדיינים... הוא צועק ומתרעם על הדיינים שחייבו אותו וזהו מעשה שוטים. כי אדרבה צריך שיאמר זמירות ותשבחות לדיינים שהצילו אותו מן הגזלה שהיתה בידו ובמקום צעקות ותרעומות צריך לומר זמירות ותשבחות.

הרב משה פיינשטיין בספרו דברות משה (שם) מקשה הרי לעיתים בעלי הדין עלולים לשקר בפני בית הדין ולטעון טענות שקר, או להביא עדי שקר, ונמצא שפסק הדין אינו נכון מצד האמת, שכן בית הדין פסק על פי הטענות השקריות. על פי קושיה זו אומר הדברות משה עקרון חשוב מאוד:

ולכן מוכח קצת דיש לפרש בדין שפוסק דיין שמה שיש כח בהפסק דין הוא משום שהתורה נתנה כח לדיינים לפסוק הדין שבעצם היה זה, אף שלא כדין... ולכן אם אך דינם היה אמת אף שבא זה ע"י הטעאת עדים או ע"י טענותיו... שכן היו מחוייבין לדון **נמצא שדינים דין ממש אף שהאמת כלפי שמיא גליא שאינו חייב אבל כיון שאינו יכול לברר את זה בהכרח שהדין אמת.**

דין זה נכון בכל פסק דין שיוצא מתחת ידי בית הדין, אולם בענייני ריבית הדברים מקבלים משנה תוקף, שכן חומרא יתירא יש באיסור ריבית. מי שנכשל באיסור ריבית יש לכך השלכות הרסניות הן בעולם הזה והן בעולם הבא. במסכת בבא מציעא ע"א נאמר:

שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין. והא קא חזינן דלא מוזפי ברבית וקא מתמוטטין! - אמר רבי אלעזר: הללו מתמוטטין ועולין, והללו מתמוטטין ואינן עולין.

ובספרי בהר:

כאן אמרו כל המקבל עליו עול מצות רבית מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל הפורק ממנו עול מצות רבית פורק ממנו עול מלכות שמים, אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים שתקבלו עליכם מצות רבית שכל המודה במצות רבית מודה ביציאת מצרים **וכל הכופר במצות רבית כופר ביציאת מצרים.**

גמרא זו נפסקה בשולחן ערוך יורה דעה קס סעיף ב:

כל הנותן ברבית נכסיו מתמוטטים, וכאלו כפר ביציאת מצרים ובאלהי ישראל.

חומרת ריבית נוגעת גם לעולם הבא ותחיית המתים, ובילקוט שמעוני יחזקאל רמז שעה מובא שמלוה בריבית אין עפרו ננער לתחיית המתים:

וכלם עמדו על רגליהם חוץ מאיש אחד, א"ל הנביא רבון העולמים, מה טיבו של זה האיש? א"ל בנשך נתן ותרבית לקח וחי חיה לא יחיה.

ובנודע ביהודה כתב (אהבת ציון, דרוש ח')

ריבית עוון זה חמור מכל עבירות שבתורה שבכל עבירות שבתורה על כל פנים אחר כל העונשין יזכה לעולם הבא ומלוה בריבית לא יזכה לראות בנועם ה' שהרי עונשו הוא שאינו קם בתחיית המתים... ומעתה שימו על הלב שכל אלו שכפרו בתחיית המתים ולא היה בהם לחלוחית מצוה וחיפוי ההיכל בתבנית כל סמל עמדו והמלוה בריבית לא עמד.

ובמעשה רב הלכות צדקה (ליקוטים) כתב:

היום שמעתי מר' אליהו קורא שהוא שמע מהחסידי יחי' (הגר"א) ... שהיה זקן ושמו ר' משה חתן שהוא ראה בחלום את ר' יצחק... שהיה מלוה בריבית והוא היה יושב אהל והיה פניו מוריקות ושאלו הלוא כמה שנים וכי' ומדוע פניך רעים והשיב לו בעוון חדש ושאלו מהו והשיב עוון ריבית ושאלו היה לך להראות ההיתרים מהאחרונים והשיב שבית דין של מעלה אינם מסכימים לההיתרים ומכים ומענישים ושמעתי מהחסידי שלנו שזה העבירה תמידית היא ביום ובלילה ואף ביום האיום יום הכיפורים הוא עומד ובוכה ואינו זז מעבירה הנ"ל ואין לה הפסק.

המהר"ל בסוף נתיב הצדקה מסכם את הדברים :

והדברים האלו עמוקים מאוד מאוד בחטא הרבית עד שאי אפשר לפרש בפ"י ולרדת על עומק החטא הזה. ולא מצינו חטא ועון שהפליגו בו חכמים כמו שהפליגו בחטא הזה וכן נמצא בכתוב, ולכך יהיה זה הדבר ברור לפני האדם גדול עונשו ואל ישמע ליצרו ולא יחשוב מ"מ יש לו ריוח בעה"ז לשעה, דבר זה לא יחשוב כי השכל נותן והדעת מחייב שאין לממון הזה קיום כמו שאמרו רז"ל (ב"מ ע"א, א') כי נכסיהם מתמוטטין ולא עולין אח"כ, כי כאשר החטא הזה שהוא דבק בהעדר מביא עליו העדר גמור בממון שלו... ואי אפשר לפרש ענין העונש הזה, והשם יתבי' יציל אותנו מן החטא הגדול הזה.

נמצא כי במקרה בו בית הדין מונע מהתובע לקבל כספים שאסורים משום איסור ריבית, הוא עושה לו טובה גדולה, הן בעולם הזה, שכן על ידי כך נכסי התובע יתברכו וח"ו לא תארע בהם תקלה כפי שמובא בפוסקים לגבי מלוי בריבית שעסקיהם מתמוטטים. והן בעולם הבא כפי שהובא במקורות לעיל.

בחינת פסק הדין, בית הדין מברך את שני הצדדים בברכה והצלחה במעשה ידיהם וברכת ה' שהיא תעשיר תחול על עסקיהם ומעשה ידם.

יא. החלטות

1. הנתבעים חייבים לשלם, שניהם ביחד וכל אחד לחוד, לתובעת סך 11,250 ₪ עבור השתתפות באגרת הדיון ועוד 5,000 ₪ בעבור הוצאות. בסך הכל ישלמו הנתבעים שלושתם ביחד וכל אחד לחוד 16,250 ₪. וזאת בתוך 30 יום מהתאריך הנקוב על פסק הדין.
2. לא ניתן לערער על החלטה זו.
3. החלטות אלה מחליפות את ההחלטות של בית הדין קמא בפסק הדין מיום ביום ט"ו בשבט תשפ"ה (13 בפברואר 2025).

החלטה זו ניתנה ביום ג כסלו התשפ"ו 23 בנובמבר 2025

בזאת באנו על החתום

הרב יהונתן ארנברג

הרב דניאל לונצר, אב"ד

הרב עידו הבר